

Vrijzinnige Gemeente Zierikzee – 12 september 2021

Thema: ‘Leven van een visioen’ – gelezen: Nehemia 7,72-8,12

Toespraak Franck Ploum

1.

Het samenkomen van heel het volk vanuit alle twaalf stammen van Israël is het grote visioen van de bijbelse profeten. Eén volk onder het gezag van de Thora, met één heiligdom waar de Ene vereerd en geleerd wordt. In werkelijkheid is er eigenlijk altijd sprake geweest van verdeeldheid. Voor het gemak zeggen we vaak dat er sprake was van een zuid-rijk en een noord-rijk. Maar binnen de rijken zelf was er ook geen sprake van eensgezindheid.

Na de terugkeer van de Babylonische ballingen naar het zuid-rijk, Juda en Jeruzalem - rond 538 voor onze jaartelling - deden de Samaritanen (die tot het noord-rijk behoorden) een verzoek aan hen om mee te mogen helpen aan de herbouw van Jeruzalem en heiligdom. Dat werd door de Judeeërs geweigerd, omdat ze bang waren dat de Samaritanen dan ook macht en zeggenschap zouden verkrijgen. Daarom besloten de Samaritanen een eigen heiligdom te bouwen op de berg Geriziem. Deze tempel was eigenlijk een kopie van de vernietigde tempel in Jeruzalem, een soort basiliek van het Brabantse Oudenbosch (waar een kopie van de Sint-Pieter in Rome is gebouwd) van de oudheid zeg maar.

Juda sprak schande van deze actie, voor hun was alleen Jeruzalem de aangewezen plek voor een heiligdom. Nu kwam er in hun ogen een einde aan ‘de ene plaats’ die door de Ene was aangewezen. Dus stapte het gewestbestuur naar de Perzische overheid met het verzoek om de stadsmuren van Jeruzalem te mogen herstellen, wat gelijk stond aan het verkrijgen van stadsrechten en de toestemming om een heiligdom te bouwen. Dat schoot de Samaritanen uiteraard in het verkeerde keelgat en zij gingen protest indienen bij de Perzische Overheid. Zij zagen immers enerzijds hun eigen heiligdom in belangrijkheid afnemen als er een nieuwe tempel in Jeruzalem zou komen, maar politiek zou het herstel van de Stad Jeruzalem met omliggende gebieden van Juda betekenen dat er weer een fysieke scheiding tussen Noord-rijk en zuid-rijk zou komen. Dat laatste argument voerden ze op als een religieus argument: zo heeft de Ene het niet gewild. Maar het eerste, de tanende invloed van eigen tempel en regio, was uiteraard de werkelijke reden. Aanvankelijk had het protest van Samaria succes, maar uiteindelijk kwamen de stadsrechten er wel en werd de zogenoemde tweede tempel van Jeruzalem gebouwd. Dat gebeurde onder stadhouder Nehemia.

De verdeeldheid tussen Noord en Zuid was groter dan ooit. En dat zal zo blijven. De eersten die een poging deden om de banden te herstellen was de Jezusbeweging. Vijf eeuwen later dus! Daar refereert het verhaal uit het Johannesevangelie aan: het gesprek van Jezus met de Samaritaanse vrouw bij de bron in Sichar.

2.

Dat is de historische achtergrond van het verhaal dat we zojuist hoorden. Een verhaal over een heel volk dat zich als één mens achter de Thora schaart. ‘Mannen en vrouwen’ staat er geschreven, een van de weinige plekken in de bijbel waarin uitdrukkelijk sprake is van de benodigde instemming niet alleen van de mannen maar ook van alle vrouwen en de oudere kinderen.

Een verhaal, visionair, het lijkt wel Pinksteren. Ze hoorden en verstonden, dat wil zeggen: ze begrepen wat er gezegd werd en wat hen te doen stond. Een verhaal, niet behorende bij de historische achtergrond. Het heeft nooit werkelijk plaatsgevonden. Maar wel een belangrijk verhaal, omdat het gaat over de vraag waarin je wortelt, waardoor je je laat leiden. Een soort CDA-congres waar de vraag naar identiteit aan de orde is. En wat die identiteit is hebben we kunnen lezen in de verslagen van gisteren: we gaan voor niets minder dan de macht. En om dat te bereiken sluiten we andere partijen uit. Zodat de keuze alleen op ons kan vallen.

Het verhaal uit Nehemia 7 en 8. Niet historisch, hoewel Ezra en Nehemia weldegelijk historische figuren zijn. Beiden werden, Ezra als hogepriester en Nehemia als stadhouder, door de Perzische overheid naar Juda gestuurd om orde op zaken te stellen. Er was immers gedoe, onrust, kans op burgeroorlog. En als een grootmacht iets niet kan hebben is het burgeroorlog in een gewest. Want voor je het weet breidt het zich uit als een olievlek en komt het rijk in gevaar. Datzelfde speelt tussen China en HongKong. Deze regio vrijheden toestaan laat aan vele andere door hen onder de duim gehouden groepen en volken zien dat protest werkt. En voor je het weet komt na Hong Kong ook Tibet in opstand en wie volgt dan nog meer. Daarom claimt de Taliban ook het laatste bolwerk, de onneembaar geachte Panjshirvallei, te hebben veroverd. Ook al is het wellicht niet waar, of slechts gedeeltelijk, de boodschap is: wij hebben de macht en protest helpt niets

Ezra en Nehemia, historisch leefden zij niet in dezelfde periode, maar voor het verhaal is het natuurlijk mooi dat wereldlijke macht en religieuze macht samen optrekken om het hele volk samen te brengen onder de Thora. Beiden gestuurd door de bezetter, naar een gewest in onrust.

Kort na de terugkeer van de Babylonische ballingen, kort na het opnieuw oprichten van het heiligdom, is er geen vreugde, geen wederopbouw, geen samen de schouders eronder. Nee er is onvrede, onrust. Spanning tussen teruggekeerde ballingen en nakomelingen van joden die in Jeruzalem achtergebleven waren. Die laatsten hadden het gevoel dat hun gebied werd overspoeld door vreemdelingen. En de ballingen begrepen niets van het feit dat ze eigenlijk niet echt welkom waren in hun land van herkomst. Zij keerden namelijk terug met allerlei herinneringen over hoe het vroeger was geweest. Dat hadden hun grootouders allemaal verteld. Maar dat Juda bestond natuurlijk helemaal niet meer. De achterblijvers hadden dat gebied op hun eigen wijze verder gebracht, bebouwd, en hadden er hun eigen leven opgebouwd.

3.

En zo komen we in dat verhaal, te situeren ergens tussen 500 en 440 voor onze gangbare jaartelling. Juda en Jeruzalem maakten dus deel uit van het Perzische rijk en je zou kunnen zeggen dat de aldaar woonachtige joden in het Perzische denken en doen waren opgegaan. In niets waren ze nog te onderscheiden van de andere bevolkingsgroepen. Thora werd niet meer geleerd, laat staan geleefd en doorgegeven aan de volgende generatie. Nog slechts een kleine minderheid was van mening dat de Thora toch eigenlijk richtsnoer zou moeten zijn voor de politieke constitutie en het maatschappelijk leven van Juda en Jeruzalem. En die minderheid bestond vooral uit de teruggekeerde ballingen.

Intussen werden allerlei cultische en religieuze feesten van niet-joden gewoon meegevierd. Zelfs hun gebruiken werden onderdeel van het leven van de joodse bevolking. Waaronder ook de Fenicische cultus van het kinderoffer: elke eerstgeboren zoon moest ter dood worden gebracht in een offerritueel om de goden tevreden te stellen. In dat licht moet ook het verhaal van Abraham die zijn zoon Izaäk offert gelezen worden. Het verhaal wil een einde maken aan deze praktijken. Deze cultus was onder joden namelijk tot ver in de Romeinse tijd nog gangbaar. De Ene wil geen offers: het kinderoffer kan vervuld worden door het offeren van een eersteling uit de dieren. Dat laatste vraagt in onze tijd weer om een nieuw verhaal, maar goed voor toen was dit een revolutionaire gedachte: dat er een God zou bestaan die geen mensenoffers vraagt om hem tevreden te stellen en jou voorspoed te gunnen.

Ieder ging een eigen weg, zonder vrede te kennen en het recht bleef ver van hun (Jesaja 59,8-9). Ze hoopten op licht maar er was duisternis (Jesaja 59,9). Ezra en Nehemia begrepen dat er maar één manier was om de onrust te bedwingen: de joods groepen terugbrengen bij hun wortels, bij hun oorsprong, ze samenbinden aan en op de woorden van de Thora. Juda moest als het ware een Thora-republiek worden, een gebied waarin geleefd wordt naar de leefregels van Mozes. Dat moest een einde maken aan alle verdeeldheid en het heersen van de een groep joden over de andere groep joden. Nehemia greep in zijn maatregelen terug op oude afspraken uit de Thora: één heiligdom,

namelijk Jeruzalem. Maar ook een einde aan sociale ongelijkheid, een sociaal, politiek–economisch beleid. Kwijtschelding van schulden van ieder vrijkoop van slaven en een herverdeling van het land. ‘Gratis geld voor iedereen’ en ‘miljardairs die eindelijk belasting gaan betalen’ het visioen van Rutger Bregman. Als in een jubeljaar, zoals in de Thora beschreven, zo regeerde Nehemia

Als je dit allemaal hoort begrijp je waarom de profeet Jesaja, de Koning van Perzië die Juda weer een vorm van autonomie gaf en die Nehemia als stadhouder aanstelde, dat Jesaja deze koning de Messias noemt. De visioenen van Jesaja die vaak in de advent gelezen worden over de komst van de Messias, dat is geen voorspelling van Jezus’ geboorte, dat gaat over de Perzische koning Ceres, die dit allemaal mogelijk heeft gemaakt. Hij staat zelfs met naam en toenaam genoemd als Messias, maar dat laatste stukje lezen we natuurlijk niet in de christelijke liturgie.

5.

‘Zij lazen uit de Thora van God en zij begrepen wat er voorgelezen werd’ (Nehemia 8,8). Het visioen van een nieuwe wereld, een andere orde, wordt niet gerealiseerd door het op te schrijven, maar door het te leven. Je moet het niet alleen aanhoren, je moet de woorden internaliseren zodat je ze kunt leven. Dat is wat het verhaal ons wil vertellen. En de wijze waarop het dat doet verschilt niet zo zeer van de onze.

Er wordt als het ware een liturgische setting beschreven van voorgangers en spreekgestoelte en optillen van boekrollen en knielen en aanbidden. Er wordt een plek, een sfeer, een ruimte gecreëerd waarin mensen vrij worden gemaakt om te horen en te verstaan. Dat doen wij hier ook. Een uur per week ruimte maken, leeg worden, vrij worden om iets anders te horen dan de praat van alle dag, andere gedachten te horen dan de gangbare. Even geen Johnson-speech, geen Rutte-geschater, geen praatjes die afleiden van de werkelijke problemen. Maar een moment om te horen wat niet kan, wat onmogelijk is als je luistert met de oren en ogen van deze wereld en deze orde waarin wij leven. Onhaalbare visioenen over vrede en andere verhoudingen horen uitspreken en als ze te dromerig zijn om uit te spreken dan maar te zingen, want wat je niet zeggen kunt, is vaak wel nog te zingen.

Horen wat niet kan en toch na een uur te geloven dat het mogelijk is, dat het geen onzin is, dat het wel kan. Horen en verstaan, je eigen maken en het gaan leven. En als velen het gaan leven blijkt het nog te kunnen ook. Omdat het woorden zijn die ons terugbrengen bij onze wortels, bij de grond van ons bestaan. Woorden die ons en de ander, en de wereld, doen opleven en leven.

Zeg Amen, dat het zo moge zijn.